

E-ISSN 2645-9132

Said Nursî'nin Zelzele Risâlesi Bağlamında Doğal Afetlerin İnsan Davranışlarıyla İlişkisi

Fatih ÇELİKEL | ORCID: 0000-0002-5301-3046 | fatihce81@hotmail.com

Antakya Hz. Ayşe Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi,

Milli Eğitim Bakanlığı, Hatay, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Öz

Doğal afetler insanoğlunun zaman zaman karşılaştığı tahrip edici tabii olaylardır. Deprem de bunlardan biridir. Osmanlı'nın son dönem âlimlerinden olan Said Nursî On Dördüncü Söz isimli risâlesinde yaşadığı dönemde gerçekleşen Erzincan ve İzmir depremleriyle ilgili soruları cevaplandırmaktadır. Bu soruların bazıları o dönemde yaşanan söz konusu depremler hakkındayken bazıları tüm doğal afetlerde kişinin zihnine gelebilecek türden sorulardır. Nursî'nin ilgili risâlede ortaya koyduğu çerçeve gerek doğal afetlerin insan davranışlarıyla ilişkisi gerekse kötülük problemi bağlamında doğal afetlerin yerini tayin etme açısından oldukça önemlidir. Nursî kendisine yöneltilen sorulara vermiş olduğu cevaplarla bazı tabii afetlerin insan davranışlarıyla ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Ona göre ilgili dönemde yaşanan Erzincan ve İzmir depremlerinin sebebi Ramazan ayında işlenen ve umumiyet kesbeden günahlardır. O, bu yorumuyla doğal afetlerin insan davranışlarından bağımsız olmadığını ileri sürmektedir. Nursî kendisine yöneltilen diğer soruda birer musibet olarak görülmeleri sebebiyle doğal afetlerden zarar gören masumların durumu ile Allah'ın sonsuz rahmeti arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Onun nazarında depremde kaybedilen mallar sadaka, hayatını kaybedenler ise şehit hükmündedir, dolayısıyla burada Allah'ın merhametine aykırı bir durum söz konusu değildir. Son dönemlerde doğal afetlerin ilâhî ceza olabileceği söyleminin Kur'ânî olmadığı, depremlerin ilâhî ceza olarak nitelenemeyeceği görüşü daha güçlü şekilde dillendirilmektedir. Bu söylemin savunucuları görüşlerini bazı Kur'ân âyetleriyle refere etmektedir. Bu âyetlerden biri zâhiren Cenâb-ı Hakk'ın yeryüzünde

işlediği günahlar sebebiyle insanı cezalandırmadığı şeklinde bir anlama sahiptir. Buna göre doğal afetleri ilâhî ceza olarak görmek söz konusu âyetin mefhumuna aykırı bir yaklaşımdır. Bu konuda öne sürülen bir diğer gerekçe ise Kur'ân'da doğal afetlerin helâk edilen inkârcı kavimler bağlamında zikredilmesidir. Çağımızda tamamen inkârcıları hedef alan böylesi toplu bir helâk söz konusu olmadığı için günümüzde yaşanan doğal afetleri bu kapsamda değerlendirmek ve bunların işlenen suçların cezası olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Doğal afetler Kur'ân penceresinden incelendiğinde Allah'ın bu hadiseleri çeşitli amaçlara yönelik olarak yarattığı anlaşılmaktadır. Bunlar, inkârcı kavimlerin küllî bir şekilde cezalandırılması, insanların imtihan edilmesi ve yanlış yolda giden insanların doğru yola döndürülmesi şeklindedir. Bu makalede yukarıdaki genel çerçeve içerisinde Nursî'nin ilgili risaledeki cevaplarının Kur'ân ve sünnet açısından tahlili ve doğal afetlerin ilâhî ceza olamayacağı söyleminin dayanakları açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Temelde iki konuyu incelemeyi hedef alan bu çalışmada tahlil ve tenkit yöntemi kullanılmakta ve konu bütüncül bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kur'ân, Doğal Afet, Said Nursî, Zelzele Risâlesi.

Atıf Bilgisi

Çelikel, Fatih. "Said Nursî'nin Zelzele Risâlesi Bağlamında Doğal Afetlerin İnsan Davranışlarıyla İlişkisi". *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 6/Özel Sayı (Ekim 2023), 117-155.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1333267>

Geliş Tarihi	26.07.2023
Kabul Tarihi	24.10.2023
Yayın Tarihi	31.10.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ulumdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Relationship Between Natural Disasters and Human Behaviors in the Context of Said Nursi's Earthquake Treatise

Fatih ÇELİKEL | ORCID: 0000-0002-5301-3046 | fatihce81@hotmail.com

Antakya Hazrat Ayşe Girls Anatolian Imam Hatip High School,
Ministry of National Education, Hatay, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Abstract

Natural disasters are destructive natural events that human beings encounter from time to time. Earthquake is one of them. Said Nursi, one of the late Ottoman scholars, answers questions about the Erzincan and Izmir earthquakes that took place during his time in his treatise titled *The Fourteenth Word*. While some of these questions are about the earthquakes that occurred at that time, some of them are questions that may come to a person's mind in all natural disasters. The framework that Nursi put forward in the relevant treatise is very important in terms of determining the place of natural disasters in the context of both the relationship between natural disasters and human behaviors and the problem of evil. With his answers to the questions posed to him, Nursi argues that some natural disasters are related to human behaviors. According to him, the cause of the Erzincan and Izmir earthquakes that occurred in the relevant period were the common sins committed during Ramadan. With this interpretation, he argues that natural disasters are not independent of human behaviors. In the other question posed to him, Nursi examines the relationship between the situation of innocents who are harmed by natural disasters because they are seen as a disaster and the infinite mercy of Allah. According to him, the goods lost in the earthquake are considered alms, and those who lost their lives are considered martyrs, so there is no situation contrary to God's mercy here. Recently, the view that the statement that natural disasters can be divine punishment is not Qur'an and that earthquakes cannot be described as divine punishment has been expressed more strongly. Proponents of this discourse refer to their views with some verses from the Qur'an. One of these verses has the meaning that Allah does not punish people for the sins they commit on earth. Accordingly, seeing natural disasters as divine punishment is an approach that contradicts the concept of the verse in question. Another reason put forward

on this issue is that natural disasters are mentioned in the Qur'ân in the context of destroyed unbelieving tribes. Since there is no such mass destruction targeting unbelievers in our age, it is not correct to evaluate today's natural disasters in this context and claim that these are punishments for crimes committed. When natural disasters are examined from the perspective of the Qur'ân, it is understood that Allah creates these events for various purposes. These are the universal punishment of unbelieving tribes, the testing of people, and the return of people from the wrong path to the right path. This article, within the general framework above, aims to analyze Nursi's answers in the relevant treatise in terms of the Qur'ân and Sunnah and to examine them in terms of the basis of the discourse that natural disasters cannot be divine punishment. In this study, which basically aims to examine two issues, the analysis, and criticism method is used and the subject is tried to be examined from a holistic perspective.

Keywords

Tafsîr, Qur'ân, Natural Disaster, Said Nursi, Earthquake Treatise.

Citation

Çelikel, Fatih. "The Relationship Between Natural Disasters and Human Behaviors in the Context of Said Nursi's Earthquake Treatise". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 6/Special Issue (October 2023), 117-155.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1333267>

Date of Submission	26.07.2023
Date of Acceptance	24.10.2023
Date of Publication	31.10.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ulumdergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Doğal afetler sürekli gözlemlenmeleri sebebiyle sıradanlaştırılan hadiselerin aksine, nadiren görülen ve çoğunlukla arkasında maddî manevî kayıplar bırakan, insanda korku uyandıran tabiat olaylarıdır. Bu hadiseler dünyanın bir imtihan yurdu oluşuyla ilintilidir. İnsanoğlu dünya hayatında doğum yeri, cinsiyeti, fiziksel özellikleri gibi sahip olduğu hemen hiçbir şeyi tayin edemediği gibi imtihanın koşulları, yeri, kriterleri gibi unsurların belirlenmesinde de herhangi bir rol üstlenmemektedir. Bütün bunlar, insanı insan olarak var eden, onun için dünyayı imtihan yurdu olarak belirleyen Cenâb-ı Hak'ın iradesi ve tasarrufundadır.

İnsanın bu dünyada başıboş bırakılmayacağını beyan eden Cenâb-ı Hak,¹ var oluşun sırrı, bu dünyanın mahiyeti gibi insan için en hayati mevzuları öğretmek üzere peygamberler görevlendirmiştir. Peygamberlerin, insanoğluna yaratıcısını tarif etmek, vazifesi ve misyonunu öğretmek, onlar için rol model olmak gibi birbirini tamamlayıcı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu bağlamda dünya hayatının aldatıcı ve geçici bir imtihan yurdu olduğu gerçeği,² yaşanan hadiselerle karşı takınılacak tutumun keyfiyeti gibi meseleler de Peygamberlerin söz konusu sorumlulukları sebebiyle insanoğluna öğrettiklerindedir.³

İnsanoğlunu karşılaştacağı her türlü imtihana hazırlayan Cenâb-ı Hak, dünyayı belli kanunlar çerçevesinde idare etmektedir. Allah'ın evreni belli bir düzen içerisinde devam ettirmesinin yani dilimize tabii yasalar ve tabiat olayları olarak yerleşmiş olan bu olgunun bir gereği olarak dünya hayatında zaman zaman doğal afetler yaşanabilmektedir. Bu afetler kimi zaman sel, kimi zaman kum fırtınası, kimi zaman da 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde görüldüğü üzere büyük bir deprem şeklinde kendini göstermektedir.

Bu doğal afetler niçin yaşanmaktadır? İnsanın bu hadiselerle maruz kalmasının sebebi nedir? İşlenen günahların bu olayların meydana gelmesinde bir rolü var

---

¹ el-Mü'minûn 23/115.

² el-En'âm 6/132; el-Mü'min 40/39; el-Ankebût 29/64.

³ el-Bakara 2/156; Âl-i İmrân 3/135.

midir? Doğal afetlerde hayatını yitiren veya büyük zararlar gören masum insanların böyle bir muameleye tabi tutulması Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti ile nasıl uyuşmaktadır? Kur'ân ve sünnette bu konu hangi çerçevede işlenmektedir? Büyük çoğunluğu kötülük problemi içerisinde ele alınabilecek bu sorular özellikle de bu tür hadiseler yaşandığında daha çok gündeme gelmektedir.

Bu çalışmada yukarıda sıralanan sorular, son dönem İslam âlimlerinden Said Nursî'nin vermiş olduğu cevaplar bağlamında tahlil edilmeye çalışılacaktır. Nursî, telif ettiği en hacimli eseri olan *Risâle-i Nur*'da temelde Kur'ân'ın inanç esaslarıyla ilgili âyetleri ışığında bu asrın insanının öncelikli ihtiyacı olarak gördüğü hususları ele almıştır.⁴ Bununla birlikte bazı bölümlerde İslâmiyet'e dair farklı mevzuları ele aldığı görülmektedir.⁵ Kur'ân'ı tüm dertlerin devasının bulunduğu büyük bir eczahane olarak nitelendiren Nursî'nin⁶ eserinde incelediği mevzulardan biri de insanın Allah'ın rahmetiyle uzlaştırmakta zorlanabileceği doğal afetlerle alâkalıdır. Nursî'nin konuya dair yaklaşımını net bir şekilde ortaya koyduğu *Zelzele Risalesi* olarak da bilinen On dördüncü Sözü'nün Zeyli isimli bölüm bu bakımdan oldukça dikkat çekicidir. İlgili risâlede o günlerde yaşanan Erzincan ve İzmir merkezli depremlere yönelik sorular cevaplandırılmaktadır.⁷ Bu makalede Nursî'nin ortaya koymuş olduğu bu perspektif, Kur'ânî referanslar açısından incelenecek, depremlerin ilâhî ceza olarak nitelenip nitelenemeyeceği ele alınacak, böylelikle Nursî'nin izahları üzerinden Kur'ân'ın doğal afetlere yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca tamamlayıcı olması açısından bu konuda daha önce yapılmış çalışmalarda dillendirilen bazı tespitler ve itirazlar değerlendirilecektir.

---

⁴ Bunlar genelde altı iman esası ve bunlara bağlı tâlî meselelerdir. Örneğin âhiretin ispatı mevzusu, Cenâb-ı Hakk'ın tek olduğu halde sayısız eşyayı aynı anda idare etmesinin, her şeye gücünün yetmesinin nasıl mümkün olduğu sorusu bunlardan bazılarıdır. Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), 48-120, 609-612.

⁵ Hz. Peygamber'in Hz. Zeynep'le evliliği, Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasının ve şeytanın yaratılmasının hikmeti bu mevzularda örnek olarak zikredilebilir. Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1996), 27-30, 42-45.

⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Lemâlar* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), 247, 411.

⁷ Bu afetlerin 1939 yılında yaşanan depremler olduğu tahmin edilmektedir. Nursî'nin yaşadığı dönemde bu bölgelerde aynı yılda yaşanmış başka bir deprem tespit edilememiştir. İlgili depremler hakkında bilgi için bk. Vikipedi: Özgür Ansiklopedi, "1939 Erzincan depremi - Vikipedi" (Erişim 15 Temmuz 2023); Tarihte Bugün, "Dikili İzmir Depremi - 22 Eylül 1939" (Erişim 15 Temmuz 2023)

Yapılan araştırmalarda konuyla ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir.⁸ Bunlardan bazılarında doğal afetlerin ilāhī bir ceza olarak görülüp görülemeyeceği,⁹ bazılarında ise Nursi'nin kötülük problemine yaklaşımı incelenmektedir.¹⁰ Ancak doğrudan bu makalenin konusu olan zelzele risālesini inceleyen herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu makalede konunun temelleriyle irtibatlandırılarak analitik bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılması ve daha bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmamızda Nursi'nin ilgili risālesini seçmemizin başlıca nedeni doğal afetlerle ilgili bakış açısını somut bir deprem hadisesi üzerinden beyan etmesi ve kendisinin tartışmalara konu edilen bir isim olmasıdır. Ayrıca Nursi'nin eserlerinde gcl bir şekilde *Risāle-i Nur*'un Kur'ān'ı rehber edindiğini vurgulaması,¹¹ görüşlerinin Kur'ānī referanslar açısından tahkik edilmesinin gerekli olduğu kanaatini oluşturmuştur. Bu tür mukayeseli bir yaklaşımın çalışmanın zenginliğine ve derinliğine katkı sunacağı, bu alandaki tahkik ihtiyaını kıymeti nispetinde dolduracağı düşünülmüştür.

1. Doğal Afetler İlāhī Ceza Olarak Yorumlanabilir mi?

1.1. Kur'ān Āyetlerinde Doğal Afetler

Kur'ān'a göre kāinatdaki her şey gibi tabiī afetlerin yaratıcısı da Allah'tır.¹² Āyetlerden anlaşıldığı kadarıyla bu hadiseler işlenilen günahların cezası olarak,¹³ imtihanın tabiatı gereği insanların sıkıntılarla sınanması¹⁴ veya insanları doğru yola yönlendirmek amaçıyla yaratılmaktadır.¹⁵

---

⁸ Bu çalışmaların listesi için bk. Muhammet Karaosman, "Kur'ān'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlāhī Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 4/3 (2020), 101.

⁹ Karaosman, "Kur'ān'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlāhī Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu", 98-120.

¹⁰ Hamdi Yalçın, "Said Nursi'de Kötülük Problemi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (2022), 128-148.

¹¹ Nursi, *Mektubat*, 355, 369, 425-426.

¹² ez-Zümer 39/62.

¹³ el-Gāfir 40/21.

¹⁴ el-Bakara 2/155.

¹⁵ el-A'rāf 7/94.

1.1.1. İşlenen Günahlara Ceza Olması Yönüyle Doğal Afetler

Doğal afetlerin bir kısmı bazı kavimlerin inkâr ve isyanları sebebiyle helâk edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.¹⁶ Kur'ân'da helâk edilen kavimlerin pek çoğunun başına gelen afetler bu türdendir. Bu kategorideki âfetlerin diğer bir bölümü ise küllî bir helâk için değil, işlenen bazı günahların kısmî cezalandırmasına yönelik olarak yaratılmaktadır. Söz gelimi İsrailoğullarının Hz. Musa'ya (a.s.) inanmakla birlikte kendilerine verilen sözü değiştirmeleri,¹⁷ Allah'ı açıkça görmek istemeleri sebebiyle cezalandırılmaları bu türün örneklerindedir.¹⁸ İlgili âyetlerdeki muhatapların inanan kimseler olması, doğal afetlerin işlevini sadece inkârcı kavimlerin helâkiyle sınırlandıran yaklaşımın doğru olmadığını göstermektedir.¹⁹ Öte yandan bir başka âyette ise insanların yapıp ettikleri yüzünden yeryüzünün fesada uğradığını ve Cenâb-ı Hakk'ın insanoğluna bu yaptıklarının bazısının karşılığını tattıracağı anlatılmakta, insanoğlunun asıl hesabı âhirete tehir edilmek üzere zaman zaman burada da cezalandırılabileceği hatırlatılmaktadır.²⁰

1.1.2. İmtihan Olması Yönüyle Doğal Afetler

Kur'ân'a göre doğal afetlerin yaratılmasının bir başka hikmeti insanları sınamaktır. Nitekim bir âyette Cenâb-ı Hakk'ın kullarını canlardan, ürünlerden ve mallardan eksiltmekle imtihana tabi tutacağından bahsedilmektedir. Hemen arkasından gelen âyette bunları sabır ve metanetle karşılayan, her şeyin yegâne sahibinin Allah olduğu bilinciyle ona döneceğini unutmayan mü'minler övülmekte, böylelikle musibetler karşısında takınılması gereken tavır net bir şekilde resmedilmektedir.²¹ Ayrıca Allah'ın insanları çeşitli sıkıntılarla imtihan edeceğini

¹⁶ Âl-i İmrân 3/11; el-A'râf 7/78, 91; el-Hicr 15/73.

¹⁷ el-Bakara 2/59.

¹⁸ en-Nisâ 4/153.

¹⁹ Nitekim bir çalışmada Kur'ân'da anlatılan doğal afetlerin inkârcı kavimlere yönelik olarak küllî bir helâki içermekte olduğu bu yüzden günümüzde yaşanan doğal afetlere örnek olamayacağı öne sürülmektedir. Karaosman, "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu", 105-110.

²⁰ er-Rûm 30/41.

²¹ el-Bakara 2/155-157.

belirten âyetlerin mefhumu, insana sıkıntı veren yönüyle doğal afetlerin de birer imtihan aracı olarak yaratılmış olabileceğine işaret etmektedir.²²

1.1.3. İnsanları İrşad Etmesi Yönüyle Doğal Afetler

Kur'ân incelendiğinde Cenâb-ı Hakk'ın zaman zaman musibetleri kullarının doğru yola rücû etmelerine yönelik bir vasıta olarak kullandığı görülmektedir.²³ Örneğin bir âyet grubunda²⁴ bazı toplulukların Allah'a yönelmeleri, yalvarıp yakarmaları için sıkıntılara maruz bırakıldığından, bu toplulukların alınması gereken mesajı alamadıklarından ve kalplerinin katılaştığından bahsedilir. İlgili pasajda²⁵ kullanılan *فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا* "Onlara azabımız geldiğinde yalvarıp yakarmaları gerekmez miydi?" ifadesi²⁶ musibetlerin insanlara kulluklarını hatırlatıcı misyonunu açıkça ifade etmektedir.

Kur'ân'da doğal afetlerin misyonu genel olarak bu çerçevede beyan edilmekle birlikte son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda günümüzde yaşanan doğal afetlerin işlenen günahların bir cezası olarak yorumlanamayacağı öne sürülmektedir. Her ne kadar yukarıda referans olarak gösterilen âyetler bu iddianın geçerli olmadığını söylüyor olsa da konuyu daha da aydınlatma açısından bu noktada yeniden helâka uğrayan kavimlere dönmek ve hangi davranışları sebebiyle böylesi bir sona sürüklendiklerini incelemek yararlı olacaktır. Kur'ân'da bu kavimlerin cezalandırılmalarının gerekçeleri incelendiğinde karşımıza şu davranışlar çıkmaktadır: Yalanlamak ve inkâr etmek,²⁷ zulmetmek ve kötülöklere seyirci kalmak,²⁸ fiska dalmak,²⁹ günaha aşırıya gitmek ve nankörlük etmek,³⁰

---

²² Âli İmrân 3/186; el-Fecr 59/16.

²³ el-A'râf 7/94.

²⁴ el-En'âm 6/42-45.

²⁵ el-En'âm 6/43-44.

²⁶ Kur'an Yolu (Erişim 05.10.2023), el-En'âm 6/43.

²⁷ el-A'râf 7/96;

²⁸ el-A'râf 7/165; Yunus 10/13; el-Kehf 18/59.

²⁹ el-Ankebût 29/34.

³⁰ el-En'âm 6/6; ed-Duhân 44/37.

refahtan, varlıktan, imkanlardan dolayı şımarıp azgınlaşmak,³¹ kendilerine hatırlatılan sorumluklarını unutmak.³²

Kur'ân'ın bu davranışları öne çıkarmasının arkasında - başka pek çok hikmetle birlikte - inananları bunlardan sakındırmak gibi bir gayenin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu gerçekten hareketle şu soruyu sormak isteriz: Söz konusu yanlış davranışların inananlar arasında yaygınlaştığı ve çoğunluk itibarıyla toplumun bu kötü manzara konusunda seyirci kaldığı yani nehy-i ani'l-münker vazifesini ihmal ettiği bir durumda Cenâb-ı Hakk'ın doğadaki bazı unsurları harekete geçirmek suretiyle inananları uyarmak veya kısmen cezalandırmak istemeyeceğine dair bir taahhüt bulunmakta mıdır? Konuyla ilgili bir âyette³³ verilen örnek, bu sorunun cevabına yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Âyetin tasvir ettiği tabloya göre bir şehir ahalisi güven ve huzur içerisinde yaşamakta, rızıkları bolca verilmektedir. Ancak bu kimselerin, Allah'ın nimetlerine nankörlük etmeleri üzerine Cenâb-ı Hak onlara açlık ve korku ızdırabını tattırmaktadır. Dikkat edilecek olursa âyette verilen örnekte herhangi bir peygamber yoktur ve bu kimselerin helâk edildiği söylenilmemekte, sadece insanların nimetlere nankörlük etmeleri üzerine cezalandırılmış olduklarından bahsedilmektedir. Kanaatimizce söz konusu âyetin Kur'ân'ın evrenselliği çerçevesinde değerlendirilmesi bize şu sonucu çıkarma imkanı sunmaktadır: Bir toplulukta nankörlük hastalığı yaygınlaştığında Cenâb-ı Hak o şehir ahalisini doğal afetler üzerinden cezalandırabilir.

Görüldüğü üzere Kur'ân'da pek çok topluluğu yaptıklarına bir karşılık olarak veya doğru yola rücu etmeleri için cezalandırdığı açıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte yukarıda da vurgulandığı üzere konuyla ilgili âyetler bize ilkesel olarak doğal afetlerin günahların karşılığı olabileceğini söyleme imkânı verse de her tabîi afeti bu şekilde yorumlama imkanı tanımamaktadır. Ayrıca bir doğal afetin ilâhî ceza olabileceği yorumunda bulunmak için gerçekleşen doğal afet ile afete maruz kalan topluluklar arasında ilişki kurulabilecek bir zemin bulunmalıdır. Yani bir doğal afeti "ilâhî ceza" olarak değerlendirmek için öncelikle ilgili bölgede yaşayan

---

³¹ el-Kasas 28/58.

³² el-En'âm 6/44.

³³ en-Nahl 16/112.

toplumun tüm kesimlerinde günah ve isyan halinin yaygınlaştığı gözlemlenmelidir. Ancak bu durumda dahi söz konusu doğal afetin “kesin ve mutlak” bir şekilde ilâhî ceza olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu noktada olsa olsa söz konusu afetin - ihtimal ifade eden değerlendirmeye - ilâhî bir ceza olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte doğal afetlerin mutlak surette ilâhî bir ceza olmadığı söylemi³⁴ iki âyetle refere edilmektedir.³⁵ Bunlardan birincisi “Şâyet Allah insanları günahları sebebiyle cezalandıracak olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı kalmazdı.” mealindeyken³⁶ diğeri Cenâb-ı Hakk'ın kullarına zulmetmeyeceğini anlatmaktadır.³⁷

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki yukarıda zikredilen âyetlerde Yüce Allah birtakım insanlara günahları sebebiyle bazı felâketler yaşattığını açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla bazı toplulukların yaptıklarından dolayı cezalandırılmış olduğundan bahseden âyetlerle Allah'ın insanları günahları sebebiyle anında cezalandırmayıp belirlenmiş bir vakte ertelediğinden bahseden âyet arasında zahiri bir çelişki olduğu öne sürülebilir. Nitekim müfessir Fahrüddîn er-Râzî'nin (öl. 606/1210) tefsirinde bu itirazı ele aldığı görülür. Ona yöneltilen itiraz özetle şu şekildedir: en-Nahl 16/61. ve Fâtır 35/45. âyetlerin muhtevası bu dünyada cezalandırmanın olmamasını gerektirmektedir. Ayrıca Kur'an'da her nefsin yaptığının karşılığını âhiret gününde göreceği³⁸ anlatılmaktadır. Bütün bunlar, dünyada cezalandırmanın olmadığına delâlet etmektedir. Râzî bu itirazı bir usûl kâidesi üzerinden şöyle cevaplandırır: Dünyada cezalandırmanın olduğundan bahseden âyetler has, itiraza gerekçe kılınan âyetler ise âmmdır. Has ise âmme mukaddem (öncelenmiş)dir.³⁹ Râzî'nin bu yaklaşımı usûl kâidelerinin tefsir problemlerini çözme konusunda oynadığı kritik rolü göstermesi açısından oldukça

---

³⁴ Mehmet Görmez, “Prof. Dr. Mehmet Görmez: Coronavirüs Özelinde Musîbetleri Okuma Usûlü” *YouTube*, (14 Temmuz 2023), 00:10:20-00:11:44; *Hürriyet Gazetesi*, “Doğal Afetler İlahi Ceza Değildir” (Erişim 14 Temmuz 2023).

³⁵ Görmez, “Prof. Dr. Mehmet Görmez: Coronavirüs Özelinde Musîbetleri Okuma Usûlü”, 00:11:00-00:11:55.

³⁶ Fâtır 35/45.

³⁷ Fussilet 41/46.

³⁸ el-Mu'min 40/17.

³⁹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999), 8/241.

dikkat çekicidir. Şurası var ki zaman zaman dünyada da bir cezalandırmanın olduğu gerçeğinden bahseden âyetler oldukça açıktır, yani muhkemdir. Dolayısıyla öne sürülen âyetler ya Râzî'nin de ifade ettiği üzere âmm-hâs ilişkisi üzerinden anlaşılmalıdır veya dünyada hiçbir şekilde cezalandırmanın olmadığı şeklinde anlaşılabilir âyetler te'vil edilmelidir.

Kanaatimizce buradaki zâhiri çelişkiyi giderme adına Fâtır 35/45. âyette zikredilen cezalandırmayı - günahların eksiksiz bir karşılığı olarak - tam bir cezalandırma şeklinde anlamak daha uygundur. Bu durumda söz konusu âyet, “şâyet Cenâb-ı Hak insanlara yapıp ettikleri kötülöklere karşılık onları anında ve eksiksiz bir şekilde cezalandıracak olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı kalmazdı” anlamına gelmektedir. Nitekim imtihan süreci de zaten buna göre ilerlemektedir. Yani Cenâb-ı Hak helâk edilen kavimler de dâhil olmak üzere insanları günahları sebebiyle “anında” cezalandırmamakta, onlara mühlet tanımakta, bununla birlikte bazen günah ve isyanda ısrarcı olunması durumunda asıl muhasebeyi âhirete bırakmakla birlikte bunun karşılığını kısmen bu dünyada vermektedir. Bazı inkârcı toplulukların gerçeği ısrarla yalanlamaları sonucunda bu dünyada cezalandırıldıkları ancak kendilerini âhirette daha büyük bir cezanın beklediğini söyleyen âyetler bu gerçeğe işaret etmektedir.⁴⁰

Doğal afetlerin ilâhî ceza olarak nitelenemeyeceği yönündeki itirazlar bununla sınırlı değildir. Bu konuda öne sürülen bir başka gerekçeye göre Cenâb-ı Hak Nuh tufanı sonrasında ilgili olayı “bir âyet” olarak adlandırmaktadır.⁴¹ Buradan hareketle doğal afetlerin bir âyet olarak okunması gerektiği öne sürölmekte ve buna örnek olarak güncel olması hasebiyle koronavirüs hadisesi zikredilmektedir. Koronavirüs hadisesinin bir âyet olarak okunması durumunda bazılarının bu hadiseyi insanlığın dünyayı şuuruzca kullanmasına, kimilerinin bunu Arakan'da, Doğu Türkistan'da, Suriye'de, Filistin'de yaşanan insanlık trajedilerine, kimilerinin ise ölkelerin mazlumlara kapılarını kapamalarına, bazılarının ise haz ve hız çağında insanın kendini kalbini, ruhunu, Rabbini unutmasına bağlayacağı söylenmektedir. Ardından

---

⁴⁰ ez-Zümer 39/24-26; Bahçe sahiplerinin başına gelenler de yine bu gerçeğe işaret eden çarpıcı bir kıssadır. el-Kalem 68/17-33.

⁴¹ el-Furkân 25/37.

böylesi zengin anlamların hepsinin doğru olabileceği ancak bunun için koronavirüs musibetinin bir ilâhî ceza olarak değil bir âyet olarak okunması gerektiği ileri sürülmektedir.⁴²

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Kur'ân bu hadiseyi bir âyet değil azap olarak nitelendirmektedir.⁴³ Ancak Kur'ân'a göre bir hadisenin azap olması onda âyetler olmasına engel değildir. Helâk edilen kavimlerin sonunda sıkça zikredilen “düşünenler için bunda âyetler (ibretler) vardır” şeklindeki ifadeler bunun açık örneklerindedir.⁴⁴ Nitekim memleketlerinin altı üstüne getirilmek suretiyle en acı şekilde cezalandırılan Lut kavmine verilen cezanın arkasından da benzer ifadelerle bu olaya ibret nazarıyla bakılması istenmektedir.⁴⁵ Öte yandan doğal afetleri ilâhî bir ceza olarak görmenin bu hadiselerden ibret almayı imkânsız kıldığı şeklindeki kabul doğru görünmemektedir. Örneğin yukarıda koronavirüs ile ilgili çıkarılan derslerin tamamı, söz konusu salgın ilâhî bir ceza olarak görüldüğünde de pekâlâ çıkarılabilir. Numune kabilinden zikredecek olursak, kişi bu salgını insanlığa bir ceza olarak gördüğünde haz ve hız çağının çekici ve aldatıcı cazibesine kapılıp Rabbini, kendini, kulluğunu, aciziyetini unutan ve günah bataklığına dalan insanoğlunun cezalandırıldığını düşünebilir, dünyada daha büyük bir musibetle, âhirette daha büyük bir cezayla karşılaşmamak adına tevbe edebilir ve kulluk bilincini kuşanmak suretiyle hayatında yeni bir sayfa açabilir.

1.2. Hadislerde Doğal Afetler

Konuya sünnet penceresinden bakıldığında Kur'ân'a paralel bir yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Söz gelimi bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v) “*Nefsim kudret elinde olan Cenâb-ı Hak'a yemin olsun ki ya iyiliği emreder kötülükten sakındırırınız yahut Cenâb-ı Hak katından size bir azap gönderir de sonra dua etseniz de kabul edilmez.*” şeklinde

---

⁴² Görmez, “Prof. Dr. Mehmet Görmez: Coronavirüs Özelinde Musibetleri Okuma Usûlü”, 00:12:55-00:16:55.

⁴³ Hûd 11/39. Bu bağlamda Nûh kavmine benzer şekilde boğularak ölen Firavun ve etbarı hakkında فَاتَّخَذْنَا مِنْهُم “onlardan intikam aldık” şeklinde bir ifadenin kullanılması manidardır. el-A'râf 7/136.

⁴⁴ el-Hicr 15/75, 77; Tâhâ 20/128.

⁴⁵ el-Hicr 15/73-77.

buyurur.⁴⁶ Benzer mefhumdaki bir rivâyette Hz. Ebubekir'in bir hutbesinde insanlara, "Siz, kişinin hidâyette olduğu sürece başkalarının kendisine zarar veremeyeceğini bildiren âyeti yanlış yorumluyor, bu sebeple nehy-i anil münkeri ihmal ediyorsunuz." dediğı ve sonrasında Hz. Peygamber'den işittiğı şu hadisi naklettiğı aktarılır: "İnsanlar kötülüğü görür de buna engel olmaya çalışmazlarsa Allah'ın onları umumi bir azapla cezalandırması yakındır."⁴⁷

Bir başka rivâyette ise şöyle buyurur: "Bir toplulukta günahlar yaygınlaştığı ve fuhuş açıktan yapılır olduğu zaman orada tâun ve önceki topluluklarda görülmeyen hastalıklar (sıkıntılar) ortaya çıkar. Bir topluluk zekâtı engellediğinde semadan gelen yağmur onlardan kesilir. Şâyet hayvanlar olmasaydı hiç yağmur yüzü görmezlerdi. Bir topluluk ölçü ve tartıda hile yaptıklarında geçim sıkıntısı, kıtlık ve zâlim idareci ile cezalandırılırlar."⁴⁸ Bir diğler rivâyette ise Hz. Ayşe şöyle buyurmaktadır: Hz. Peygamber bir bulut veya rüzgârgördüğünde yüzünde bir belirti (tedirginlik) hâsıl olurdu. Ben kendisine "Ey Allah'ın elçisi insanlar içinde yağmur olduğu düşüncesiyle bulutu gördükleri zaman sevinirler. Oysa ben senin yüzünde bir endişe görüyorum." dedim. Kendisi bana "Ey Ayşe! Bunun azap taşıyan bir bulut olmadığından nasıl emin olabilirim." diye cevap verdi.⁴⁹

Öte yandan söz konusu perspektifin ilk nesillerde de kendini göstermesi, ilgili âyetlerin ve hadislerin geçmişten bu yana genel olarak aynı çerçevede anlaşıldığını göstermektedir.⁵⁰ Örneğin kaynaklara göre Hz. Ömer, Medine'de gerçekleşen bir deprem sonrasında şunu söyler: "Bu deprem ancak sizin yaptığınız bir şeyden dolayı gerçekleşmiştir. İyi bilin ki şâyet bir daha gerçekleşecek olursa sizinle birlikte yaşamam."⁵¹ Yine beşinci halife olarak bilinen Ömer b. Abdülaziz valilerine yazdığı

⁴⁶ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sünenu't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi'l-Halebî, 1395/1975), "Fiten", 9 (No. 2169).

⁴⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî (B.y.: Muessestu'r-Risâle, 1421/2021), 1/221 (No.53).

⁴⁸ Ebu Abdullah Muhammed İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâki (b.y.: Dâru İhyâi Kütubi'l-Arabiyye, ts.), "Fiten", 22 (No. 4019).

⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahih*, thk. Mustafa Dîb el-Buga (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993), "Tefsîr", 319 (No. 4551).

⁵⁰ Bk. İsmail Hakkı el-Halvetî el-Bursevî, *Ruhu'l-Beyân* (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/101; İbn Kayyim el-Cevzî, *el-Cevâbu'l-Kâfi* (Fas: Dâru'l-Mârife 1998), 65.

⁵¹ Ebubekir Abdullah İbnu Ebi'd-Dünyâ, *el-Ukûbât* (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1996), 29.

mektupta yerin sarsılmasını “Allah’ın kendisiyle kulunu cezalandırdığı bir olay” olarak tarif eder ve insanlara yanlarında bulunan ne varsa onlardan sadaka vermelerini söyler.⁵²

Konuyla ilgili naslar bir bütün olarak incelendiğinde insanların yaptıklarına bir ceza veya uyarı olarak imtihan esprisi içerisinde sınanmaları amacıyla veya düştükleri yanıştan dönmeleri için zaman zaman doğal afetlere maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır. Ne var ki depremler ilâhî ceza olarak görülebilecek olsa da tüm depremlerin mutlaka bu gayeye matuf olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Cenâb-ı Hakk’ın insanları uyarmak veya imtihan etmek için de böyle bir hadiseyi gerçekleştirmiş olması mümkündür. Nitekim Nursî’nin çağdaşlarından olan Elmalılı Hamdi Yazır bir bölümde deprem ve volkanik patlama gibi hadiselerin Cenâb-ı Hakk’ın kudretini ifade ettiğini söyler ve bu tür olayların insanoğlunun günahlarından bağımsız olarak gerçekleştiği söyleminin yanlış olduğunu belirtir. Ona göre bu tür olayların tamamını insanoğlunun günahlarının cezası olarak telakki etmek mümkün değildir. Bununla birlikte bunların hepsinin insanoğluna yönelik pek çok mesajı ve dersi içerdiği muhakkaktır. Zira bu olayların hepsinin, insanın isyana yöneldiği Rabbinin kudretini izhar, O’nun azâmetini ihtar gibi pek çok fonksiyonu üstlendiği, ayrıca insanı böylesi eşsiz bir kudretin emirlerine karşı muhalefetten sakındırmak gibi birçok mesajı içerdiği açıktır.⁵³

2. Said Nursî’nin Tasavvurunda Allah Evren İlişkisi

Zelzele Risalesini incelemeden önce Nursî’nin Allah ve evren tasavvurunu genel hatlarıyla ortaya koymak ilgili risaledeki tespitlerinin daha doğru anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Nursî’nin Allah tasavvuru tevhid merkezli olup her türlü şirk unsurunu reddeden bir mahiyet arz etmektedir. Nursî’nin nezdinde Allah, kâinatın ve canlılığın oluşmasını sağlayan bir ilk sebep olmaktan öte - Kur’ân’daki Allah tasavvuruna paralel olarak - her şeyin yaratıcısı ve her an idarecisi makamındadır. O, Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetinin evrendeki her bir oluşta ve fiilde belirleyici olduğunu düşünmektedir. Nitekim kendisine yöneltilen “herkesin Allah’ı bildiği bu

---

⁵² İbnu Ebi’d-Dünyâ, *el-Ukûbât*, 32.

⁵³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 4/2322-2323.

yüzden Allah'ı insanlara anlatmanın gereksiz olduğu mealindeki soruya verdiği cevap bu bağlamda oldukça aydınlatıcıdır. Allah'ı yüzeysel bir marifet ile tanımayı yetersiz gören Nursî'ye göre Allah'ı bilmek tüm evreni kuşatan rubûbiyetine, en küçük cisimlerden yıldızlara kadar her şeyin onun tasarrufunda olduğuna, O'nun iradesiyle hareket ettiğine inanmak, kelime-i tevhidin içerdiği tüm hakikatleri bilmek ve kalben tasdik etmek demektir.⁵⁴

Nursî'nin kritik tespitleri devam eden ifadelerinde yer almaktadır. Ona göre “Bir Allah var.” diyerek mülkünü sebepler ve tabiat arasında paylaştırmak, onlara dayandırmak, sebeplere Cenâb-ı Hakk'ın ortakları şeklinde makam vermek, her şeyin yanından hazır olan iradesini, sıfatlarını ve ilmini bilmemek, kuvvetli emirlerini tanımamak gibi tavırların Allah'ı bilmek veya Allah'a iman etmekle uyuşması pek mümkün değildir.⁵⁵ Anlaşıldığı kadarıyla Allah'ı sadece ilk sebep olarak gören, kalan tüm oluşum, dönüşüm ve değişimleri sebeplere, unsurlara, yasalara atfeden bir ilah tasavvuru Nursî'nin nezdinde geçersizdir. Dolayısıyla doğal afetlerin de Cenâb-ı Hakk'ın iradesi, izni ve kudreti dışında gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve Nursî'nin Zelzele Risalesi bu tasavvur çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmalıdır.

3. Zelzele Risalesi

Zelzele risâlesi *Sözler* isimli eserin on dördüncü söz isimli bölümünün sonunda yer almaktadır. Nursî'nin telif etmiş olduğu bu risale o dönemde gerçekleştiren olan Erzincan ve İzmir bölgesinde yaşanan depremler bağlamında kaleme alınmış olup soru-cevap tarzındadır. Bu soruları ayrı başlıklar halinde incelemek daha uygun olacaktır.

3.1. Doğal Afetler - İnsan Davranışları İlişkisinin Tahlili

Nursî'ye yöneltilen soruların birincisinde, o tarihte gerçekleşen depremin devam etmesi sebebiyle insanların geceleri istirahat edememesi gibi büyük bir sıkıntıyı netice vermesinin nedeni sorulur?

---

⁵⁴ Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lahikası* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), 203.

⁵⁵ Nursî, *Emirdağ Lahikası*, 203.

Nursî, cevabında depremin Ramazan ayında gerçekleşmiş olmasına dikkat çeker ve bunu insanların Ramazan ayının hürmetine uygun olmayan davranışlarda bulunmalarına ve Müslüman bir ülkede Ramazan gibi mübarek bir ayda pervasızca işlenen günahlara bağlar ki ona göre bu bir korku azabıdır.⁵⁶ Nursî'nin cevabı iki açıdan incelenmelidir. Bunlardan birincisi bu yaklaşımın ilkesel olarak Kur'ân ve sünnetle örtüşüp örtüşmediğidir. Buna göre şu soruları sormak yerinde olacaktır: Herhangi bir depremin ilâhî bir ceza veya uyarı olup olmadığı nasıl anlaşılacaktır? Nursî'nin tespiti nasıl değerlendirilmelidir?

Elbette vahiy olmadığı müddetçe bir depremin ilâhî bir ceza olduğunu kesin bir şekilde iddia etmek mümkün değildir. Dolayısıyla Nursî'nin toplumun o günkü durumuyla ilgili tespitleri doğru kabul edildiğinde yaptığı çıkarımın bir ihtimal bildirdiği söylenebilir. Bunu şu şekilde ifade edebiliriz: Müslüman bir topluluğun yaşadığı bir bölgede Ramazan'ın hürmetini hiçe sayacak biçimde günahın yaygınlaştığı bir vasatta gerçekleşen depremin bir ilâhî ceza veya ilâhî bir uyarı olduğu yorumu yapılabilir. Bu, kesinlik ifade etmeyen zannî bir yorumdur. Bununla birlikte o dönemde böyle yaygın bir fık ortamının oluşmadığı tespit edilecek olursa bu durumda hadisenin ilâhî bir ceza olduğuna dair görüşün zannî bir yorum olmaktan çıkarılması, zayıf veya yanlış bir yorum kategorisinde değerlendirilmesi doğru olur. Öte yandan son zamanlarda doğal afetlerin ilâhî ceza olduğunu dillendirmenin, haddi aşmak ve Allah'ın adına konuşmak gibi sakıncalı bir tavrı içerdiği söylenmektedir. Örneğin bir çalışmada doğal afetleri ilâhî ceza olarak gören anlayış eleştirilmekte, bu bağlamda Allah'ın muradını tayin etmenin kimsenin uhdesinde olmadığı belirtilmektedir.⁵⁷

Şurası var ki ilk bakışta son derece yerinde olduğu düşünülen bu eleştiri, tüm yorumlar için değil, ancak "kesinlik içerdiği iddiasıyla dillendirilen çıkarımlar" için söylendiğinde gerçek anlamda haklılık kazanmış olur. Çünkü doğal afetlerle ilgili yorumlar, bu konudaki naslar temelinde bir doğal afetin oluştuğu ortam,

---

⁵⁶ Nursî, *Sözler*, 171.

⁵⁷ Karaosman, "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların ilâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu", 105.

muhatapları, şiddeti gibi pek çok etken hesaba katılarak yapılmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın muradının ne olabileceği hakkında bir sonuca ulaşılmaktadır. Murad-ı ilâhînin tayin edilemeyeceği öne sürülerek bu yorumların yapılmaması istendiğinde aynı şeyin neredeyse tüm tefsir faaliyeti için de talep edilmesi söz konusu olur. Zira tefsir faaliyeti de özünde bağlam, üslup, dil kâideleri, sebep-i nüzûl gibi farklı unsurlar üzerinden âyetten murad edilen manayı keşfetme çabasıdır. Oysa anlamı açık muhkem âyetlerle ilgili Cenâb-ı Hakk'ın muradının ne olduğunu söylemek mümkün olsa da farklı yorumlara müsait (zü vücûh) pek çok âyetten hangi mananın murad edildiğini kesin bir şekilde tespit etmek mümkün değildir. Bu böyle olmakla birlikte geçmişten günümüze bu tür âyetler incelenmekte ve çok çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır. Müfessirlerin bazı izahları sonrasında وَاللَّهُ أَعْلَمُ “Allah daha iyi bilir” şeklinde ifadelere yer vermelerinin esprisi de burada aranmalıdır.⁵⁸ Dolayısıyla naslarda veya doğal afetlerin içerisindeki murad-ı ilâhîyi tespit etme çabasının son derece benzeştiği, bu ikisinin de bazı verilerden hareketle yapılan bir ictihad faaliyeti olduğu söylenebilir. Bu noktada şunu da ifade etmek gerekir: Nasıl ki bazı kavli âyetleri yorumlamak üst düzey bir birikim ve uzmanlık gerektiriyorsa bazı kevnî âyetleri de yorumlamak benzer bir ihtisası gerektirmektedir. Bu yüzden ihtisas sahibi olmayan kimselerin doğal afetlere gelişi güzel gaye tayin etmek yerine bu afetlerden kendi paylarına düşen dersleri çıkarması daha doğru bir tavır olsa gerektir.

Hülâsa Cenâb-ı Hakk'ın bir hadiseyi ne için gerçekleştirdiğini tüm hikmetleriyle tam ve kesin bir şekilde bilmek mümkün olmadığına göre bu konuda kesin yargı içeren ifadeler – yargının muhtevası hangi yönde olursa olsun – aynı problemle maluldür. Dolayısıyla Nursî'nin yorumu da bu perspektiften değerlendirilmelidir. Buna göre ilgili risâlenin sonundaki Allah'tan başkasının gaybı bilmeyeceğini

⁵⁸ Bu, müfessirlerin yorumlarının kesinlik içermediğini ifade etme sadedinde sıkça kullandıkları bir ifadedir. Örnekleri için bk. Ebu Mansûr el-Mâturîdî, *Te'vilâtu ehli's-sünne* (Beirut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 2005), 1/279; 7/473, 8/71; Ebu'l-Kâsım Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1986), 2/751; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/585, 590, 597, 604; Ebu Abdullah el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* (Dâru'l-Kütubu'l-Misriyye, 1964), 5/158, 161, 167, 189.

belirtmesi sebebiyle⁵⁹ Nursî'nin söz konusu değerlendirmesini bir yorum olarak kabul etmek ve yorumun kesinlik bildirmeyeceğini söylemek gerekir.

3.2. Müslümanların Gayr-ı Müslimlerden Daha Fazla Doğal Afetlere Maruz Kalmasının Gerekçeleri

İkinci soruda bu tür musibetlerin neden gayr-ı müslimlerden ziyade Müslümanlara geldiği sorulur. Nursî cevabında gayr-ı müslimlerin yanlışlarının çok daha büyük olduğunu, cezalarının çoğunlukla büyük ceza yeri olan âhirete bırakıldığını, Müslümanların hatalarının nispeten küçük olduğu için burada kısmen cezalandırıldığını ifade eder.⁶⁰

Nursî'nin bu izahında gerek naslara gerekse akla aykırı bir husus görünmemektedir. Zira büyük suçların, büyük mahkemelerde görülmesi ve büyüklüğüne mütenasip bir şekilde cezalandırılacak olması doğal olandır. İnkârcılara asıl cezalarıyla âhirette karşılaşacaklarını söyleyen âyetler bu hususa işâret ederken,⁶¹ Müslümanın başına gelen her bir musibetin, isyan etmemek şartıyla günahlarına keffâret olduğu naslardan anlaşılmaktadır.⁶² Nitekim bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“Ümmetim merhamet edilmiş bir ümmettir, âhirette azabı yoktur, onun azabı ancak dünyadaki depremler, fitneler, katl gibi hadiselerdir.”*⁶³ Dolayısıyla dünya-âhîret olmak üzere iki boyutlu bir hayat tasavvuru inşa eden ve esas hayatı âhîret olarak tespit eden bir dinin ödül ve cezalandırmayı bu dünyada kısmen, âhirette tamamen gerçekleştirmesinin gayet makul olduğu söylenebilir.

---

⁵⁹ Nursî, *Sözler*, 175.

⁶⁰ Nursî, *Sözler*, 172.

⁶¹ es-Secde 32/21; ez-Zümer 39/26; el-Mü'min 40/46.

⁶² Buhârî, “Merdâ”, 1 (No. 5317); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u'sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Birr”, 14.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 32/453-455. (No. 19677); Ebu Ya'lâ Ahmed b. Ali, *Müsnedu Ebi Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1404/1984), 13/261. (No. 7277).

3.3. Kısmî Hatalara Umumi Bir Ceza Verilmesinin Hikmeti

Nursî'ye yöneltilen üçüncü soruda bazı insanların hatasına neden umûmî bir ceza verildiği sorulur. Nursî, buna cevaben geneli kuşatan bir musibetin çoğunluğun hatasından kaynaklandığını söyler. Ona göre insanların tamamı veya çoğunluğu bu günahları bizzat işlememiş olsa da onlara taraftarlık göstermek veya onları desteklemek suretiyle manen ortak olmaktadır. Bu ise umûmî bir musibeti netice vermektedir.⁶⁴

Nursî'nin burada dikkat çektiği husus, musibetin geldiği bölgede insanların çoğunluğunun yanlışa sürüklenmesi ve insanların bu duruma ya seyirci kalması veya taraftar olmasıdır. Naslar açısından incelendiğinde Nursî'nin bu cevabının Kur'ân ve sünnete paralellik arz ettiği görülmektedir. Zira bazı âyetlerin muhtevassından bir toplulukta çoğunluğun yoldan çıkmasının cezayı gerektirebileceği anlaşılmaktadır.⁶⁵ Ayrıca benzer şekilde insanların kötülüğü desteklemesinin veya sessiz kalmasının da kötülüğe bir şekilde iştirak etmek olarak tasvir edildiği görülmektedir.⁶⁶ Bu noktada yukarıda da aktarıldığı gibi emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker sorumluluğunun ihmal edildiği bir topluluğun ilâhî bir cezaya veya uyarıya maruz kalmasının muhtemel olduğu hatırlanmalıdır.⁶⁷ Son olarak bir rivâyette Hz. Peygamber ashabını ileride gelecek olan fitnelere ve musibetlere karşı uyarır. Bunun üzerine Hz. Zeynep (r.a.ç) "Ey Allah'ın resûlü içimizde salihler olmasına rağmen helâk olur muyuz?" şeklinde bir soru yöneltilir. Hz. Peygamber bu soruyu "*Günahlar çoğalır ve yaygınlaşırsa evet.*" şeklinde cevaplar.⁶⁸

3.4. Depremlerde Masumların Zarar Görmesinin İlâhî Hikmet Açısından İzahı

İlgili risâlede Nursî'ye yöneltilen dördüncü soru kötülük problemi içerisinde mütalaa edilen daha müşkil bir mevzuyu içermektedir. Bu soru meâlen şöyledir: Madem deprem hataların neticesi ve günahların keffâretidir, bu durumda masumlar neden o musibete maruz kalmaktadır? Nursî bu suâlin kader inancıyla ilişkili

⁶⁴ Nursî, *Sözler*, 173.

⁶⁵ el-A'râf 7/100-102; eş-Şuarâ 26/158.

⁶⁶ en-Nisâ 4/140.

⁶⁷ el-Mâide 5/79; Tirmizî, "Fiten", 9 (No. 2169).

⁶⁸ Buhârî, "Enbiyâ", 10 (No. 3168).

olduğunu söyler ve bu soruyu el-Enfâl 8/25. âyeti tefsir ederek cevaplandırır. Bu âyette mü'minlere, sadece zulmedenlerle sınırlı kalmayacak olan fitneden sakınmaları gerektiği, Allah'ın cezasının şiddetli olduğu bildirilir.

Nursî söz konusu âyetin dünyanın mahiyeti açısından yani imtihan yurdu oluşu üzerinden anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre imtihan ve teklifin tabiatı, gerçeklerin perdelenmesini, bu ise gelen musibetin masumlarla zalimleri ayırt etmemesini gerektirmektedir. Şâyet her musibette zalimler ceza görüp masumlar kurtulmuş olsaydı hakikat ayan beyan ortaya çıkar, bu durum imtihanın mantığıyla çelişirdi. Ancak bu izah, olayın imtihan boyutu üzerinden bir açıklama olup masumların bu musibetten hisselerinin ne olduğunu beyan etmemektedir. Bunun farkında olan Nursî ikinci bir soruyla bu hususa dikkat çeker. Bu soru masumların bu musibetlerdeki hissesini yani tabiri caizse kazancını sormaktadır. Nursî cevaben masumların bu gibi afetlerde zayı olan mallarının sadaka hükmüne geçip bekâyâ mazhar olduğunu, hayatını kaybedenlerin ise şehadet mertebesini kazanmış olduklarını söyler. Dolayısıyla ona göre az ve geçici bir meşakkat ile kalıcı ve çok büyük ödüller kazanılmaktadır. Bu ise Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin bir eseridir.⁶⁹

Nursî'nin buradaki izahlarında da herhangi bir problem görünmemektedir. Bu dünyada bir imtihan olacaksa doğal afetlerin ve salgın hastalıkların sürekli olarak masumları pas geçmesi beklenmemelidir. Zira böyle bir beklenti yukarıda ifade edilen iki boyutlu hayat tasavvuruna aykırı olduğu gibi imtihanın ruhuna da terstir. Örneğin dünyanın her yerinde çocuklara ergenlik çağına kadar hiçbir bela ve musibetin gelmediği, her türlü kaza, deprem, hastalık ve felakete maruz kalsalar da kendilerinin bunlardan mucizevi bir şekilde kurtulduğu düşünüldüğünde bu durum rahatlıkla anlaşılır.

Öte yandan musibet olarak adlandırılan hadiseler Nursî'nin tasavvurunda özü itibariyle bir musibet değil, aksine bir imkân veya bir nimettir. Olaylara neticeleri itibariyle yaklaşıldığında - ki bu daha doğru bir değerlendirme olur - yukarıda da

---

⁶⁹ Nursî, *Sözler*, 173.

ifade edildiği üzere kişiye sonsuz bir cennet hayatını kazandıran bir hâdiseyi bir musibet değil, bir fırsat olarak nitelemenin daha doğru bir yaklaşım olacağı malumdur. Bu noktada dikkat çekici bir başka husus ise Nursî'ye yöneltilen bu soruda depremin günahlara keffâret oluşu kabul edilmekte bunun üzerine masumların durumunun sorulmasıdır. Burada Nursî'nin cevabından bağımsız olarak - sorunun kendisi dahi - Müslümanlar için hatalarının neticesi olarak meydana geldiği düşünülen bir depremin dahi hiçbir karşılığı olmayan acımasız bir ceza olarak görülmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte konuyu naslar açısından incelemek gerekmektedir. Yani Nursî'nin ifade ettiği şekilde naslarda doğal afetlerde hayatını yitirenler şehit, yitirilen mallar sadaka hükmünde mi sayılmaktadır? Bu mevzu Kur'ân üzerinden incelendiğinde konuyu doğrudan hükme bağlayan açık bir âyetle karşılaşılmamaktadır. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın kullarına asla zulmetmeyeceğini belirten âyetlerin,⁷⁰ bi'l-işâre veya bi'l-iktizâ doğal afetlerde canlarını veya mallarını kaybeden masumların bu kayıplarının karşılıksız olmayacağına delâlet ettiği söylenebilir. Nitekim Kur'ân'ın beyânı niteliğindeki sünnette taun, boğulma, yangın, deprem gibi sebeplerle hayatını kaybedenlerin de şehit oldukları belirtilir.⁷¹

Meselenin maddî kayıplarla ilgili kısmına gelindiğinde ise yapılan incelemelerde Müslümanların depremde zayi olan mallarının sadaka olduğunu doğrudan ifade eden bir nasla karşılaşılmamıştır. Ancak Müslümanın ayağına batan dikenden çektiği acının dahi karşılıksız kalmayacağı düşünüldüğünde⁷² kıyas yoluyla depremde zayi olan malların günahlara keffâret olacağı veya sadaka sayılabileceği evleviyetle söylenebilir. Dolayısıyla Nursî'nin bu yorumunun birebir kaynağı tespit edilememiş olsa da bu çıkarımının naslara aykırı olmadığını söylemek mümkündür.

Öte yandan bazı çalışmalarda doğal afetleri ilâhî ceza olarak değerlendirmenin iyi veya kötü tüm insanların cezalandırıldığı şeklinde bir düşünceye kapı aralayacağı

---

⁷⁰ Âli İmrân 3/182; el-Enfâl 8/51; el-Hacc 22/10.

⁷¹ Buhârî, "Cemaat", 4 (No. 624); Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvaftâ*², thk. Abdüvehhâb Abdüllatif (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1412/1991), "Vukûtu's-Salât", 24; "Cenâiz", 12.

⁷² Buhârî, "Merdâ", 1 (No.5317); Müslim, "Birr", 14.

söylenmekte ve bu noktadan bir itiraz dillendirilmektedir.⁷³ Oysa burada gözden kaçırılan bazı hususlar bulunmaktadır. Öncelikle depremin ilahi ceza olduğu yorumunun yapılabilmesi için gerçekten bir bölgede süreklilik kazanmış, yaygınlaşmış bir isyan ve günah halinin olması gerekir. Şayet bir topluluk bu durumdaysa o bölgeye gelen doğal afeti ilâhî ceza olarak nitelemek, o toplum içerisindeki az sayıda masumun da cezalandırılmış olduğunu iddia etmek anlamına gelmemektedir. Doğal afetlerin muhatapları açısından birden fazla yönü ve fonksiyonu olabilir ki doğal olan budur. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyeti, hikmeti, rahmeti ve adaleti bunu gerektirir. Yani bir doğal afetin Rab isminin terbiye ediciliği gereğince günah bataklığına batmış ve isyanda ısrarcı bir toplum için ilâhî ceza olması, aynı afetin Rahîm ismi gereğince söz konusu topluluk içerisindeki masumlar için bir rahmet olmasına engel değildir. Örneğin bir doğal afette canını kaybeden bir masum için bu olay bir ceza değil, şehadet mertebesine ulaşmanın farklı bir boyutudur. Yani ileride zaten ayrılacak olduğu hastalıklı, sıkıntılı, netâmeli dünyadan, hiçbir derdin kederin hastalığın olmadığı sonsuz mutluluk yurdu olan cennete giriştir. Dolayısıyla günah bataklığında sürüklenenlere bir ceza ve uyarı fonksiyonu icra eden aynı afet, masumlar için bir rahmete dönüşebilir. Burada bir deprem için ilâhî ceza yorumu yapılırken hadisenin baskın yönü üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Söz gelimi insanların çoğunlukla takva bilinciyle hareket ettiği, hukukullahı ve hukuk-u ibâda riâyet etmeye çalıştığı huzurun ve sükûnetin olduğu bir toplumda yaşanan doğal afet için yapılan “bu bir imtihandır” değerlendirmesi, bu bölgede yaşayan azgın azınlık için o depremin ilâhî ceza oluşuna engel değildir. Bu tür yorumlarda itibara alınan husus çoğunluğun durumudur.⁷⁴ Nursî'nin ifadeleri de bu perspektif üzerinden anlaşılmalıdır. Kanaatimizce o bu risalesinde depremi ilâhî bir uyarı ve ceza olarak değerlendirmekle birlikte masumların ilâhî rahmetten payını açıklamak suretiyle

---

⁷³ Karaosman, “Kur’ân’dan Hareketle Doğal Afetlerin İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu”, 104.

⁷⁴ bk. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır: Matbaatu’s-Saade, ts.), 2/54, 6/28; Saaduddîn et-Taftâzânî, *et-Telvîh* (Mısır: Matbaatu Muhammed Ali Sabîh, 1957), 1/457; Muhammed Abduh – Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr* (Kâhire: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1990), 11/298.

hadisenin ilâhî ceza olarak tespit ettiği baskın karakteri ile birlikte çok yönlü oluşuna dikkat çekmektedir.

3.5. Umumi Musibetlerin Allah'ın Rahmeti ve Hikmeti Açısından İzahı

Nursî'ye yöneltilen beşinci soruda Allah'ın Âdil, Rahîm ve Hakîm gibi isimleri hatırlatılır ve neden hususî hatalara husûsî cezalar vermeyip bu gibi umûmî musibetler üzerinden cezalandırma ve terbiye etme yöntemini tercih ettiği sorulur.

Nursî bu soruya cevabında Cenâb-ı Hakk'ın her bir unsura pek çok vazifeler verişine ve bu vazifeler üzerinden pek çok neticeleri tahsil edişine dikkat çeker. Ona göre bir unsurun birçok vazifesinden bir vazifesinde sadece bir netice çirkin ve şer olsa da diğer güzel sonuçlar bu neticeyi de güzelleştirmektedir. Şayet bu tek çirkin netice olmasın diye o koca unsurun görevi iptal edilse bu durumda diğer güzel neticeler terk edilmiş olur. Bu ise o neticeler sayısınca hayrın vücuda gelmemesi demektir. Madem insanoğlunun bazı hataları Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde kapsamlı bir isyandır ve pek çok mahlukun hukukuna tecavüzdür, büyük bir unsura küllî vazifesi içinde onların terbiye edilmesinin de emredilmesi hikmet ve adaletin ta kendisidir.⁷⁵

Anlaşılan o ki Nursî bu izahında insanları tabiatta gerçekleşen olayları küllî bir bakış açısıyla değerlendirmeye davet etmektedir. Nitekim Allah'ın her şeyi en güzel şekilde yarattığından bahseden âyetin⁷⁶ tefsir ettiği bir başka bölümde bu bakış açısını örnekler üzerinden daha geniş bir şekilde açıklar. Kâinattaki her şeyin ya bizzat veya neticeleri itibariyle güzel olduğunu belirten Nursî, bu tezini bazı örneklerle destekler. Buna göre mesela ağır geçen kış mevsimin ardından gelen bahar mevsimine bir hazırlık olarak görülmelidir. Fırtına, deprem, veba gibi hadiseleri de şiddetli kış mevsimine benzeten Nursî, bu olayların vesilesiyle pek çok manevi çiçeğin filizlendiğini söyler. Ona göre bu küllî dönüşümlerin her biri manevî bir yağmur gibi normal vakitlerde açılma fırsatı bulamayan farklı kabiliyetlerin açılmasına ve gelişimine sebep olmaktadır. Ne var ki insanoğlu olayları bencilce sadece kendine bakan yönü ile değerlendirdiğinden pek çok hayırlı küllî neticesini

⁷⁵ Nursî, *Sözler*, 173.

⁷⁶ Nursî ilgili risâlede âyetin *أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ* "her şeyin en güzel şekilde yarattı" şeklindeki bölümünü zikreder ve bu ifadeyi tefsir etmeye çalışır. Âyetin tamamı için bk. es-Secde 32/7.

görememekte ve bunları şer olarak telakki etmektedir. Bu noktada başka örneklere başvuran Nursî'ye göre kış mevsiminde yağın kar pek çok insan tarafından soğuk karşılanır. Oysa karın o tatsız görünen perdesi arkasında o kadar sıcak gayeler öyle tatlı neticeler vardır ki tarifi mümkün değildir.⁷⁷ Yine mesela ihmalkârlığı veya yanlış tercihlerinden ötürü ateş, yağmur gibi unsurlardan zarar gören kişinin ateşin ve yağmurun yaratılmasını şer olarak telakki etmesi doğru değildir. Çünkü ateşin yaratılmasının yegâne gayesi onu yakmak değildir. Nursî'nin verdiği diğer bir örneğe göre cihada asker gönderilmesi ve onların savaşlarda ciddi sıkıntılara maruz kalması, bazı uzuvlarını veya canını kaybetmesi gibi olgular zâhiren şerdir. Ancak bütün bunların neticesinde koca bir halk esaretten ve düşmanın tecavüzünden kurtulmaktadır. Şayet bu küçük sıkıntılardan dolayı cihad tamamen terkedilse bu durumda her türlü kötülüğe kapı açılmış olur ki bu büyük bir zulümdür. Nursî'ye göre şeytan gibi musibetlerin de yaratılması şer değil hayırdır. Zira serçe kuşunun kabiliyetlerinin gelişimi için atmacanın ona musallat olması ne kadar önemliyse insanın kabiliyetlerinin gelişimi için şeytanların ve musibetlerin yaratılması da o kadar mühimdir. Dolayısıyla ona göre bunların yaratılması ve insanlara musallat olmalarında bir problem bulunmamaktadır. Asıl problem (şer), insanların cüz'î iradeleriyle şeytan ve musibetler karşısında kendilerine verilen imkânları, cihazları kötü kullanmak suretiyle bir gelişim aracı olan musibetleri doğru karşılayamamasında ve bunları doğru değerlendirememesindedir.⁷⁸ Nursî'nin buradaki izahlarının Kur'ân'la çatışmadığı söylenebilir. Zira Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi en güzel şekilde yarattığı, kullarına zulmedici olmadığı anlatılmaktadır.⁷⁹ Ayrıca insanların başına gelen kötülüklerin kendi eliyle yaptıkları sebebiyle olduğuna vurgu yapılarak insanın bu konudaki sorumluluğuna dikkat çekilmektedir.⁸⁰

---

⁷⁷ Nursî, *Sözler*, 231.

⁷⁸ Nursî, *Mektubat*, 43-44.

⁷⁹ es-Secde 32/7; Âli İmrân 3/182; el-Enfâl 8/51.

⁸⁰ eş-Şûra 42/30.

3.6. Depremin Tesadüfi Olarak Gerçekleşen Doğal Bir Hadise Olduğu İddiasının Tahlili

Zelzele risâlesindeki altıncı soruda depremin yeryüzünün iç kısmındaki bazı hadiseler neticesinde gerçekleşen gayesiz, doğal ve tesadüfi bir olay olduğu iddiasına yer verilir.

Bu iddianın dalâletten başka mesnedinin bulunmadığını öne süren Nursî, gerekçesini bir benzetmeyle açıklar. Yeryüzündeki canlılığı ve bitki örtüsünü nakışlı bir gömleğe benzeten Nursî'ye göre yeryüzündeki binlerce türlü canlıdan sadece bir türü olan sinek taifesinden sadece bir ferdinin küçük kanadı dahi Cenâb-ı Hakk'ın iradesinden, meşietinden ve hikmetinden hariç değildir. Allah'ın bu kadar küçük bir ayrıntıya dahi özel bir kast ile yönelmesi küllî unsurları asla başboş bırakmayacağını göstermektedir. Nursî, bu noktada dikkatleri sebeplere yönelterek Allah'ın bazı şeyleri yeryüzündeki icraatlarına perde yapmış olduğunu söyler. Dolayısıyla ona göre Cenâb-ı Hak depremi irade ettiğinde emriyle bir madenî (kimyevî) dönüşüm sürecini başlatır ve neticesinde deprem gerçekleşir. Nursî, Allah Teâlâ'nın sebepler üzerindeki hâkimiyetini şu temsil ile daha da anlaşılır kılmak ister. Bu temsile göre tüfek ile vurulan bir adam söz konusu olduğunda sadece fişekdeki barut ile tüfekdeki mekanizmaya odaklanmak ve fâilin bunlar olduğunu iddia etmek ne kadar yanlışsa Yüce Allah'ın yer altında kurduğu mekanizmalar üzerinden yürüttüğü hakiki fâiliyetini ve hâkimiyetini görmeyip görünür sebepleri hakiki fâil sanmak o kadar yanlıştır.⁸¹

Nursî, muhtemelen önemine binaen bu noktadaki izahlarına bir tetimme ile devam eder. Doğada gerçekleşen olayları determinist bir anlayışla tamamen tabiata atfeden natüralist zihniyetin durumuna dikkatleri çeken Nursî, Cenâb-ı Hakk'ın insanoğlunu uyandırmaya ve tuğyanından döndürmeye yönelik olarak husûsî rubûbiyeti ile değil küllî bir tecelli ile deprem, fırtına vb. umûmî afetleri harekete geçirdiğini söyler. Ona göre insanoğlu bütün bu fiilleri tabiata atfetmekle Allah Teâlâ'nın bu olaylar üzerinden verdiği mesajı fark edememekte ve bir türlü hakikati görememektedir. Nursî bu zihniyete sahip kimselerin, dağ gibi bir çam ağacının

---

⁸¹ Nursî, *Sözler*, 174.

yetişmesinde gerçekleşen mucizevî faaliyetleri sadece bir çekirdek üzerinden açıkladıklarını ve hadiseyi basitleştirdiklerini, bunun ise büyük bir gaflet ve yaratıcının hikmetini inkâr anlamına geldiğini söyler. Ona göre bu gibilerin âdetullah olarak bilinen kanunları doğa yasaları şeklinde isimlendirmeleri ve bu suretle hadiselerin Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinden bağımlı koparmaları içerisinde cinneti ve isyanı barındıran son derece çirkin bir haldir. O, natüralistlerin bu yaklaşımını bir temsil ile açıklar. Söz konusu temsile göre bu kimselerin durumu, bir askerin veya bir taburun önemli bir savaşı kazanmasındaki başarıyı, askeri kanunlara isnad edip arkasındaki asıl güç olması hasebiyle o kanunların işlemlerini sağlayan kumandanın, padişahın bağımlı kimsenin durumu gibidir.⁸²

Nursî'nin cevabının Kur'ân âyetlerinin çizdiği Allah-evren ilişkisine uygun görünüm arz ettiği söylenebilir. Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın evreni bir düzen içerisinde yönettiği anlatılmakla birlikte tevhid yapıları sık ve güçlü vurgularla hakiki fâilin Allah olduğu gerçeğinin altı defalarca çizilmektedir.⁸³ Örneğin yağmurun daima bulutlardan indirilmesine yapılan vurgu, Allah Teâlâ'nın evrene koyduğu düzene işaret etmekteyken, yağmurun buluta değil Yüce Allah'a isnadı, hakiki fâilin bulut, rüzgar vb. unsurlar değil bütün bunları ilmi, hikmeti ve kudretiyle yaratan ve idare eden Cenâb-ı Hakk olduğuna bir işarettir. Kur'ân böylelikle sebepleri tamamen inkâr eden bir anlayışı da sebeplere - mecâzî değil - hakiki tesir atfeden anlayışları reddetmekte, tevhidi zedelememekle birlikte reâliyeti de inkâr etmeyen dengeli bir yaklaşımı ders vermektedir. Örneğin aşağıdaki âyette bu husus son derece belirgin bir şekilde ders verilmektedir:

أَمِنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ دَاتٍ مَّجْجَةً مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا
شَجَرَهَا ؕ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ

⁸² Nursî, Sözlük, 175.

⁸³ Âl-i İmrân 3/6; el-En'âm 6/97-99; el-A'râf 7/57; el-Furkân 25/47.

“Gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren kimdir? Biz o suyla, sizin bir tek açacını bile bitiremeyeceğiniz güzel güzel bahçeler, bağlar yetiştirmekteyiz. Allah'tan başka tanrı mı! Doğrusu onlar yoldan sapmış kimselerdir.”⁸⁴

Görüldüğü üzere bu âyette hem mevcut düzene hem de bu düzen arkasındaki hakîkî fâile dikkat çekilmektedir. Şöyle ki suyun gökten indirilmesi, onunla yerden bitkilerin yetiştirilmesi düzene yapılan bir işarettir. Çünkü Allah Teâlâ'nın koyduğu düzen gereği su gökten bulutlar aracılığıyla indirilmektedir. Ancak burada tabiat yasalarından oluşan “düzen” değil, o düzeni kuran ve her an o şekilde çalışmasını sağlayan Cenâb-ı Hak hakiki fâil olarak gösterilmektedir. Seçilen lafızlar tamamen bu gerçeği ders vermeye yöneliktir. Söz gelimi أَنْزَلَ “indirdi” fiili, suyun kendi kendine inmediğine bilinçli bir irade ve güç tarafından indirildiğine işaret etmektedir. Ayrıca üçüncü tekil şahıs (gâib) sigasıyla suyun indirilmesinden bahseden فَأَنْزَلْنَا بِهِ أَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً “sizin için su indirdi” ifadesinin arkasından فَأَنْزَلْنَا بِهِ “o suyla güzel güzel bahçeler, bağlar yetiştirdik” şeklinde birinci çoğul şahsa (mütekellim) geçilerek yapılan iltifat dikkat çekicidir.⁸⁵ Buradaki iltifat sanatı üslupta çeşitliliği sağlamakla birlikte âyette hakiki fâilin Allah olduğunu hatırlatıcı bir fonksiyonu da üstlenmektedir. Yani gökteki suyun yeryüzüyle buluşması neticesinde bitkiler yeşererek böyle bir düzen kurulmuştur ancak bunun bir fâili vardır ve burada فَأَنْزَلْنَا بِهِ “onu biz yetiştirdik” fiilindeki اَنْزَلْنَا zamiri ile bitkinin yeşermesindeki fâiliyetin tamamen Cenâb-ı Hakk'a ait olduğu vurgulanmaktadır.

Nitekim müfessirlerin de buradaki iltifatı tevhide dair nükteler üzerinden açıkladığı görülmektedir. Söz gelimi Zemahşerî'ye (öl. 538/1144) göre buradaki iltifâtın kullanılmasının sebeplerinden biri bitkilerin yetişmesinin Cenâb-ı Hakk'ın bizatihi fiili olduğunu vurgulamaktır.⁸⁶ Râzî ise buradaki nüktelyi şu şekilde açıklar: Âyette geçen göklerin ve yerin yaratılması, yağmurun indirilmesi gibi hadiselerde

⁸⁴ en-Neml 27/60.

⁸⁵ Cumhuriyet ulemaya göre iltifât, hitabın akışında bir sigadan başka bir sigaya geçilmek suretiyle yapılan bir edebî sanattır. Muhammed b. Abdurrahman Celâluddîn el-Kazvînî, *el-İdâh fi ulûmi'l-Belâga* (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 2/86.

⁸⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/376; Nâsiruddîn el-Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 4/164.

her insan kendinin hiçbir payı olmadığını bilir ve bu ikisinin de fâilinin Allah olduğunu itiraf eder. Ancak bitkinin yetişmesinde durum farklıdır. İnsanoğlu tohumu ekmesi, bitkiyi sulaması, toprağın bakımını yapması gibi nedenlerden ötürü bitkinin yetişmesinde sebep olarak kendini netice olarak ürünü görebilir. Böylesi muhtemel bir şüpheyi def etmek için âyette gâibten mütekellim sigasına geçiş yapılmış ve insanoğluna hakiki fâil hatırlatılmıştır.⁸⁷

3.7. Depremlerin Muhatabının ve Gayesinin Tespiti Sorunu

Yedinci soruda Nursî'ye gerçekleşen depremlerin hedefinin Müslüman ahali olduğunun nereden anlaşıldığı ve bu depremlerin neden Erzincan ve İzmir bölgelerinde yoğunlaştığı sorulur.

Nursî'ye göre depremin kışın şiddetli olduğu bir dönemde gece vakti, Ramazan ayında bu ayın saygınlığına riâyet etmeyen bölgelere mahsus olması, maksadın bu insanları gafletten uyandırmak ve isyandan vazgeçirmek olduğunu göstermektedir. Nursî, depremin Erzincan'da gerçekleşmesini iki gerekçe üzerinden açıklar. Bunlardan birincisine göre Yüce Allah, o bölge insanların az olan hatalarını bu dünyada temizlemeyi murad etmiştir. İkincisine göre Cenâb-ı Hak, o gibi bölgelerde din düşmanı bir kesimin İslâmiyet'e samimi olarak bağlanan kişileri mağlup etmesi ve o bölgeyi faaliyetlerinin merkezi kılmak istemelerine binaen bu depremi gerçekleştirmiştir.⁸⁸

Bu cevaplardan birincisinin Erzincan, ikincisinin İzmir depremine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Nursî bu cevabın ihtimal bildirdiğini belirtir. Kanaatimizce Nursî'nin bu risâleyi *إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيمُ الْغَيْبِ* "Allah'tan başkası gaybı bilmez." ifadesi ile sonlandırması verilen cevapların kesinlik ifade etmediğine bir vurgu ve görüşlerinin şahsî oluşuna dair bir hatırlatmadır. Bu ise Nursî'ye yöneltilmesi muhtemel olan "murad-ı ilâhînin kesin tayini mümkün değildir" şeklindeki itirazı bir anlamda geçersiz kılmaktadır.

---

⁸⁷ Râzî, *Mefâtihi'l-gayb*, 24/563. Benzer bir izah için bk. Muhammed et-Tâhîr b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusiyyeti li'n-Neşr, 1988), 20/11.

⁸⁸ Nursî, *Sözler*, 175.

Anlaşılan o ki Nursî, bu yoruma belli öncüllerden hareketle ulaşmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: 1- Tüm tabiat olayları gibi depremin de hakiki fâili Allah'tır. 2- Allah'ın yarattığı hadiselerin hiçbiri hikmetten hâli değildir. 3- Allah depremleri insanların davranışlarıyla bağlantılı olarak ceza, uyarı veya ibret amacıyla gerçekleştirebilir. Temelde bu üç öncülden hareket eden Nursî, söz konusu depremlerle ilgili yukarıdaki çıkarımlarda bulunmakta ve gaybı yani işin aslını sadece Allah'ın bileceğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla burada mühim olan bu yorumun muhtevası yönüyle değil, öncelikle esastan ilkesel olarak değerlendirilmesidir. Önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere Kur'ân ve sünnet açısından bu yorumun esastan ve ilkesel olarak fasit olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak bu durum, değerlendirmenin esası için söz konusu olup muhtevası hakkında bu yorumun yanlış olduğu söylenebilir. Ancak bunun da bir yorum olduğu ve bunun da bir kesinlik içermediği unutulmamalıdır. Peki, bu tür yorumlar hiçbir şekilde yanlışlanamaz mahiyette midir? Şayet yorumlara dayanak olarak gösterilen hususların olmadığı veya üzerine çıkarım yapılacak ciddi bir değer ifade etmediği gösterilecek olursa elbette bu tür yorumların muhtevası yönüyle hatalı olduğu söylenebilir. Örneğin Nursî yukarıdaki çıkarımını Ramazan ayında alenî olarak işlenen günahlara ve uygunsuz davranışlara bağlamaktadır. Şayet bu davranışların o dönemde olmadığı veya istisna olmaktan öteye gitmediği gösterilecek olursa Nursî'nin çıkarımının dayanaksız olduğu söylenebilir.

Öte yandan Allah'ın yaratmış olduğu depremleri tek bir hikmet ve gerekçe üzerinden açıklamak gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Yani meşiet-i ilâhiye bu depremlerin hem günahlara keffâret hem bir uyarı hem de bir ibret vesilesi olarak yaratmış olması mümkün ve makuldür. Bunlar ilk etapta zihne gelen hikmetler kabilinden olup Cenâb-ı Hakk'ın bunların dışında çok başka hikmetler için de yaratmış olabileceğini unutmamak gerekir. Bu noktada tartışmasız kesin olan bir gerçek vardır ki o da bu hadiseyi boşuna yaratmadığı hakikatidir. Kanaatimizce burada kişiye düşen hadiseyi iyi niyetle, kendi dünya ve âhîret hayatı için en sahih şekilde değerlendirme çabasında olmaktır. Buradaki iyi niyetten kasıt, deprem nerede ve ne şekilde gerçekleşmiş olursa olsun kişinin bu olaydan kendi payına düşen dersi çıkarmasıdır. Söz gelimi uzakta yaşanan bir deprem hakkında böylesi

bir hadisenin her an kendi başına gelebileceğini derinden hissetmek ve dünya hayatının geçici ve aldatıcı cazibesine karşı daima takva bilinciyle hareket etmek ve teyakkuz zırhını kuşanmak gibi dersler çıkarmaktır.⁸⁹ Şayet kendisi depreme maruz kalmış birisi ise bu musibetin gafletine, isyanına, günahlarına bir ceza ve uyarı mahiyetinde olduğunu düşünmek ve “buradaki küçük bir ceza böyleyse âhiretteki asıl ceza ne dehşetlidir” şeklinde yapacağı kıyaslarla Cenâb-ı Hakk’ın kudreti ve gazabı karşısında tevbe, istiğfar, tazarru ve niyaz ile onun rahmetine sığınmak gerektiği gibi dersleri çıkarmak sözünü ettiğimiz iyi niyetli yaklaşımın örneklerindedir.

Bu satırların yazarı 6 Şubat depremini yaşamış biridir. Dolayısıyla deprem hakikatini yaşayarak idrak etmiş biri olarak şunu açık yüreklilikle ifade etmek gerekir ki bir Müslümanın bu hadiseye karşı takınabileceği en hatalı tavırlardan biri bunu Cenâb-ı Hakk’ın meşietinden ve kudretinden bağımsız ara sıra gerçekleşen sıradan bir doğa olayı olarak görmektir. Hadiseyi bu şekilde değerlendiren kişinin “dünyanın geçiciliği, mülkün asıl sahibinin kendisi olmadığı, ölümün yakınlığı, bir an önce tevbe etmek gerektiği, insanın acizliği, Cenâb-ı Hakk’ın kudretinin büyüklüğü” gibi derslerin ve ibretlerin hiçbirini çıkarması mümkün değildir. Zira bu kişiye göre bunlar tabiat yasaları gereğince yaşanan determine olaylardır. Kişinin bu bakış açısına sahip olması için mutlaka inkârcı olması gerekmemektedir. Bilinç dünyası bu şekilde kodlanan, yani tabiat yasalarını, doğal olaylar üzerinde zorunlu ve hakiki fâil olarak gören her bir zihin inansa da inanmasa da farkında olsa da olmasa da olayları bu düzlemde değerlendirecektir. Dolayısıyla bu kişi için güneşin doğması, yağmur, deprem gibi olgular birer tabiat olayı olmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Oysa böylesi bir okuma biçimi, Kur’ân’ın eleştirdiği yaklaşımın ta kendisidir. Örneğin bir âyette kendilerine elçi gönderilen kavimlerin her birinin Allah’a yönelmeleri, yalvarıp yakarmaları için sıkıntıya duçar edildiği

---

⁸⁹ Bu noktada şu tespiti paylaşmak yararlı olacaktır. Yapılan araştırmalar doğal afetlerden etkilenen insanlara dinî inançlara atıfta bulunularak sağlanan psikolojik desteğin, dinden soyutlanmış psikolojik desteğe oranla daha olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Hayati Hökekleli vd., *Din Psikolojisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 77.

anlatılmaktadır.⁹⁰ Sonraki âyette ise onların sıkıntılarının giderilip kendilerine bolluk ve refah sunulduğunu ancak bu kimselerin ne önceki darlıktan ne de sonraki refahtan ders almadıkları belirtilir.⁹¹ Burada ilginç olan bu toplulukların tepkisidir ki âyette bu *الضَّرَاءُ وَالسَّرَاءُ* – “Atalarımıza da darlık (bela), genişlik (refah) gelmişti.” şeklinde aktarılır. Yani bu kimseler gelen belayı da bolluğu da Allah’tan bilerek O’na yönelmek yerine bunları hayatın rutin akışı içerisinde süregelen iniş-çıkışlara bağlamakta, hayatlarına kaldıkları yerden devam etmeyi tercih etmektedirler. Ne var ki âyette bu kimselerin âkıbeti *لَا يَشْعُرُونَ وَهُمْ لَا يَخْتَارُونَ* “Bu yüzden onları haberleri olmadan, ansızın yakalayıverdik.” şeklinde tasvir edilmektedir. Âyette eleştirilen okuma biçiminin günümüzde de karşılaşılan “yağmurdur yağar, depremdir olur, rüzgârdır eser, bu geçmişte de böyle olmuştur ben hayatımı dilediğim gibi yaşamaya devam ederim” şeklindeki yaklaşımdan bir farkının olmadığı açıktır.⁹²

Nitekim Râzî de âyetin tefsirinde bu noktaya vurgu yapmaktadır. Ona göre bu kimseler başlarına gelenler için “bu bizim inançlarımız veya davranışlarımız sebebiyle değildir, zamanın tabiatınca gerçekleşen şeylerdir” şeklinde yanlış bir değerlendirmede bulunmakta ve alınması gereken mesajı isklamaktadır.⁹³ Çağdaş müfessirlerden Reşîd Rızâ da benzer şekilde bu kimselerin başlarına gelen sıkıntıları “işlenen rezillikler ve yapılan isyanlara karşılık Cenâb-ı Hak’tan gelen bir uyarı ve ceza” olarak görmediklerini belirterek aynı yanlış bakış açısına işaret eder.⁹⁴ Nursî’nin bir başka çağdaşı olan Mevdûdî de ilgili âyetleri benzer şekilde açıklar. Ona göre bu topluluklar, kendilerinin üstünde bir kudretin olduğunu ve mukadderatlarının onun elinde olduğunu bilmeleri için belalara maruz bırakılmaktadır. Ancak onlar bu musibetlerden ders çıkaramadıkları gibi bolluğu

⁹⁰ el-A’râf 7/94.

⁹¹ el-A’râf 7/95.

⁹² Örneğin Yazır, bu kimselerin başlarına gelenleri “hiçbir şekilde değiştirilemez tabii olaylar” olarak gördüklerini, Allah tarafından terbiyevî bir sebep ve hikmetle ilgisinin olabileceğini düşünmediklerini söyler. Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3/2219.

⁹³ Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 14/321. Benzer izahlar için bk. Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmîyye, 1998), 3/404; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/17.

⁹⁴ Muhammed Abduh – Reşîd Rıza, *Tefsîru'l-menâr*, 9/16.

görünce iyice şımarmış, geçmiş sıkıntılı günleri unutmamıştır. Hatta entelektüelleri “Bunlar tüm ahlâkî değerlerden bağımsız olarak gerçekleşen tabiî olaylardır, Allah’ın kontrolünde gerçekleşen ve belli ahlâkî kanunlara riâyetsizlik sebebiyle gerçekleşen hadiselerden değildir. Bunlar geçmişte de yaşanmıştır. Bu yüzden bu tür olaylardan ahlâkî dersler çıkarmak, bir zaafın işaretidir ve yetersiz düşüncenin sonucudur.” gibi kendilerince mantıklı argümanlar üretmekle peşlerinden gidenleri saptırmaktadır.⁹⁵

Bununla birlikte şurası var ki - Nursî özelinde - bir doğal afeti ilâhî ceza olarak görmenin günümüz modern insanı açısından itici ve sevimsiz görüldüğü söylenebilir. Yorumcuların doğal afetleri ilâhî ceza olarak değerlendirmekten kaçınması biraz da kamuoyundaki bu algının gücünden kaynaklanmaktadır. Bu konudaki bir başka etken ise yukarıda da üzerinde durulduğu üzere bazı zihinlerde doğal afet-ilâhî ceza ilişkisinin yanlış veya eksik kurgulanmış oluşudur. Şöyle ki burada bir doğal afeti ilâhî ceza olarak nitelemenin imtihan ve ibret vesilesi olmaya engel olduğu şeklinde bir kabul söz konusudur. Oysa yukarıda da ifade edildiği üzere doğal afetler muhataplarına göre farklı fonksiyonlar üstlenebilir.⁹⁶

Bu konudaki bir başka yanlış anlaşılma kanaatimizce ilâhî ceza ile helâk kavramlarının aynıleştirilmesi ve bu şekilde anlaşılmasıdır. Oysa ilâhî ceza ile helâk aynı şeyler değildir. Bunlardan birincisi daha geniş bir anlama sahip olup inananlar için kullanıldığında kısmî, sınırlı bir cezayı ifade etmektedir. Oysa helâk kavramı daha özel bir anlama sahiptir, küllî ve şiddetli bir cezalandırmayı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle her helâk bir ilâhî cezadır ancak her ilâhî ceza helâk olmak zorunda değildir. Helâk, bir toplumun dünyalarının da âhiretlerinin de harap olduğunu ifade eden şiddetli bir cezadır, âdeta âhiretteki büyük cezanın bir mukaddimesidir. Helâk edilen kavimler bunun açık örnekleridir. Ancak ilâhî ceza sadece bu dünyayla ilişkilidir, küllî bir yok etme şeklinde gerçekleşmemektedir. Âhiretteki büyük

---

⁹⁵ Ebu'l-Âlâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 2/70-71.

⁹⁶ el-Hicr 15/75-77; eş-Şuarâ 26/8, 67, 103, 121, 139.

cezanın öncüsü olarak değeriendirilemeyeceği gibi günahlara keffâret oluşu yönüyle inananlar için cennetin kazanılmasına vesile dahi olabilir.

Bu noktada tamamlayıcı olması açısından doğal afetleri ilâhî ceza olarak değeriendirmenin bazı problemlere yol açacağı iddiasını incelemek yararlı olacaktır. Örneğin bir çalışmada koronavirüs salgınını ilâhî bir ceza olduğu iddiası ele alınmakta ve bu virüsün laboratuvar ortamında üretildiğinin ortaya çıkması ve “hani bu virüs Allah'ın cezası idi” şeklindeki soruya verilecek cevap gündeme getirilmektedir. İlk bakışta oldukça haklı görünen bu soru bünyesinde bazı problemleri barındırmaktadır. Şöyle ki öncelikle bu soru Allah'ın bir musibeti veya cezayı mutlaka vesilesiz olarak kendi katından göndermesi gerektiği gibi bir kabule dayanmaktadır. Ayrıca bu sorunun, kulun fiilinin Cenâb-ı Hak'tan bağımsız gerçekleştiği kabulüyle sorulmuş olduğu izlenimi verdiğini eklemek gerekir. Oysa herhangi bir virüsün üretilmiş olması o virüsün ilâhî ceza olmasına engel değildir. Hiçbir şey O'nun izni olmadan gerçekleşmeyeceğine göre Allah Teâlâ'nın o virüsün üretilmesine izin vermek suretiyle – ki üretme fiilini de yaratan kendisidir – bir yandan virüs üreticilerini imtihan etmek, diğer taraftan insanoğluna küllî bir uyarıda bulunmak gibi maksatları murad etmediğinin garantisi var mıdır? Yani kulların kendi cüz'î iradeleriyle bir şeyleri yapmış olmaları Allah'ın o işlerden kulların gayesinden tamamen farklı başka hikmetleri gözetmesine engel midir? Örneğin varsayalım cüz'î iradesiyle ampulü keşfeden bir kulun gayesi sadece meşhur olmak olsun. Cenâb-ı Hak'ın bu kulun çalışmasına ve gayretine karşılık olarak o keşifte onu muvaffak kılması ve bu muvaffakiyet (keşif) üzerinden bir yandan o kulu imtihan ederken, diğer taraftan insanlığı ampul gibi büyük bir nimetle ödüllendirmesi gayr-ı makul müdür? Hatta her nimetin bir imtihan vesilesi olduğu gerçeğinden hareketle bununla ayrıca tüm insanlığı imtihan etmeyi murad etmediği söylenebilir mi? Nitekim “Yüce Allah'ın bir âyette insanları yine insanlarla savması olmasa yeryüzünün fesada uğradı.” mealindeki ilâhî mesaj⁹⁷ sözünü ettiğimiz gerçeğe işaret etmektedir. Bütün bunlar bize insanoğlunun cüz'î iradesi ve sınırlı

---

⁹⁷ Bu âyetten anlaşıldığında göre insanlar birbirleriyle savaşır ve didişirken kendi küçük hesapları ve gayelerine göre hareket etse de Cenâb-ı Hak'ın küllî hikmetinde bu olaylar aslında yeryüzünde fesadın önlenmesine hizmet etmektedir. el-Bakara 2/251.

ilmiyle ortaya koydukları şeylere Cenâb-ı Hakk'ın çok başka hikmetleri ve maksatları dercedebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Nursî'nin zelzele risalesi bağlamında doğal afetlerin hangi maksatlara yönelik olarak yaratıldığı, depremlerin ilâhî ceza olarak nitelenip nitelenemeyeceği incelenmeye çalışılmıştır. Buna göre Cenâb-ı Hakk'ın tabiat olaylarını çeşitli maksatlarda istihdam ettiği görülmüştür. Kur'ân âyetlerinden anlaşıldığında göre bu maksatlar, genel olarak inkârcı kavimlerin helâk edilmesi, bazı toplulukların cezalandırılması, doğru yola yönlendirilmesi veya imtihan edilmesi şeklindedir. Bunların bir kısmı insan davranışlarına bir karşılık olarak gerçekleştiği için bazı doğal afetlerin insan davranışlarıyla alakalı olduğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili hadislerde de benzer şekilde aynı maksatların öne çıkarıldığı görülmüştür. Nursî, Zelzele risâlesinde somut bir deprem hadisesi üzerine sorulan soruları cevaplandırmıştır. O, yaşadığı dönemde gerçekleşen Erzincan ve İzmir depremlerinin Ramazan ayında yaygınlaşan günahlar sebebiyle meydana geldiğini öne sürmüştür. Bu depremlerin ceza veya uyarı maksatlı olduğu yorumunda bulunan Nursî ,söz konusu depremlerle ilgili kendisine yöneltilen yedi soruyu cevaplamak suretiyle bu konudaki yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymuştur. Nursî'nin cevapladığı sorular incelendiğinde bunların bir deprem hadisesinde insanın zihnini meşgul eden kritik meseleleri içerdiği ve temelde kötülük problemiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, masumların ve günahsızların kötülerle birlikte aynı musibeti yaşamasına ilâhî rahmetin nasıl müsaade ettiği sorusu bunlardan birisidir. Nursî bu soruları temelde Allah-evren tasavvuru üzerinden âyetlerin ve esmâ-i ilâhiyenin ifade ettiği ve gerektirdiği hakikatleri göz önünde bulundurmak suretiyle cevaplandırmaya çalışmıştır. Nursî'nin cevaplarında genellikle Kur'ân'da tarif edilen Allah tasavvuruna ve konuyla ilgili âyetlerin ve hadislerin çizmiş olduğu çerçeveye dikkat ettiği gözlemlenmiş, cevaplarının pek çoğunun Kur'ân-sünnet ikilisi üzerinden temellendirilebileceği tespit edilmiştir. Ayrıca Nursî'nin doğal afetlere yaklaşımının bazı çağdaşları ile benzer paralelde seyrettiği müşahede edilmiştir. Çalışmanın bir

diğer boyutunu teşkil eden bir bütün olarak doğal afetlerin ilâhî ceza olarak görülemeyeceği şeklindeki söyleme gelindiğinde ise bu söylemin yeterince temellendirilemediği, Kur'ânî referanslar yönünden doğrulanamadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak doğal afetler ile insan davranışları arasındaki ilişkiyi konu edinen teolojik çalışmalarda şu hususlara dikkat edilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür:

1- Kategorize etmeksizin toptancı bir anlayışla doğal afetlerin tamamının ilâhî ceza olduğunu iddia etmek ne kadar yanlışsa, aynı şekilde bunların hiçbirinin ilâhî ceza olamayacağını ileri sürmek de o kadar yanlıştır. Bu konudaki tartışmalar ve yanlış anlaşılmaların önemli sebeplerinden biri de kanaatimizce genellemeci anlayıştır. Dolayısıyla bu konu mutlaka Kur'ân ve sünnet çerçevesinde analitik bir bakış açısıyla incelenmelidir.

2- Çalışmalarda doğal afetlerin sadece yıkıcı ve musibet oluş yönü değil, özellikle masumlara ve günahsızlara rahmet olan yüzü de vurgulanmalı, zâhirî musibetin içerisinde gizlenmiş ilâhî rahmetin genişliği öne çıkarılmalıdır.

3- Doğal afetleri, hayatı sadece bu dünya hayatından ibaret gören bir bakış açısıyla anlamaya çalışmak eksik olduğu gibi Kur'ânî ve İslâmî de değildir. İslâm'ın iki boyutlu bir hayat tasavvuru inşa ettiği gerçeğinden hareketle doğal afetlerin sadece dünyadaki etkileri itibarıyla değil bir bütün olarak iki dünya hayatı açısından ne anlam ifade ettiği ortaya konulmalıdır.

4- Doğal afetler kötülük problemi ile ilişkilendirilerek incelenmeli, doğal afetlerin baştan sona kötülük içeren bir mahiyet arz etmediği aklen ve naklen ikna edici bir şekilde temellendirilmelidir.

5- İmtihan teriminin şemsiye bir kavram olup içerisinde ceza, uyarı, terbiye gibi unsurları içerdiği, doğal afetlerin özel maksadı ne olursa olsun genel maksadının imtihan olduğu gerçeği öne çıkarılmalıdır.

6- İlâhî cezanın hiçbir sebep olmaksızın meydana geldiği veya hiçbir şekilde karşılığının olmadığı izlenimi verecek ifadelerden, izahlardan uzak durulmalıdır.

7- Herhangi bir doğal afetin maksadı hakkında yapılan yorumların kesinlik içermediği hatırlatılmalı, kullanılan üslupta bu gerçeğe dikkat edilmelidir.

Kaynakça | References

- Abduh-Rıza, Muhammed-Reşid. *Tefsîru'l-menâr*. 12 Cilt. Kâhire: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1990.
- Ebu Ya'lâ, Ahmed b. Ali. *Müsnedu Ebi Ya'lâ*. thk. Hüseyin Selim Esed. 13 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1404/1984.
- Beydâvî, Nâsiruddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'v'il*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mera'shî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Mustafa Dîb el-Buga. 7 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993.
- İbn Kayyim el-Cevzî. *el-Cevâbu'l-Kâfi*. thk. Muhammed el-İslâhî. Fas: Dâru'l-Mârifetü'l-1998.
- Bursevî, İsmail Hakkı Halvetî. *Ruhu'l-Beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Hürriyet Gazetesi. "Doğal Afetler İlahi Ceza Değildir". Erişim 14 Temmuz 2023. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bardakoglu-dogal-afetler-ilahi-ceza-degildir-9754069>
- Görmez, Mehmet. "Prof. Dr. Mehmet Görmez: Coronavirus Özelinde Musibetleri Okuma Usûlü". YouTube. Yayın Tarihi 14 Temmuz 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=3a6GWYCs3Yk>
- Hökelekli, Hayati. vd. *Din Psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhîr. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunusiyyeti li'n-Neşr, 1988.
- İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebubekir Abdullah. *el-Ukûbât*. thk. Muhammed Ramazan Yusuf. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnavut – Adil Mürşid vd. 50 Cilt. B.y.: Muessetu'r-Risâle, 1421/2021.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed. *Sünenu İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. 2 Cilt. B.y.: Dâru İhyâi Kütubi'l-Arabiyye, t.s.
- Karaosman, Muhammet. "Kur'ân'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (2020), 98-120.
- Kazvînî, Muhammed b. Abdurrahman Celâluddîn. *el-İdâh fî ulûmi'l-Belâga*. thk. Muhammed Abdulmunim Hafâcî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 05 Ekim 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr>

- Kurtubî, Ebu Abdullah. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Berdûnî – İbrahim Atfîş. 20 Cilt. Dâru'l-Kütubu'l-Misriyye, 1964.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvaţta'*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf – Mahmud Muhammed Halil. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1412/1991.
- Mâturîdî, Ebu Mansûr. *Te'vîlâtü ehli's-sünne*. thk. Mecdi Beslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u'sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Emirdağ Lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Lemâlar*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Mektubat*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1996.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. thk. Heyet. 31 Cilt. Mısır: Matbaatu's-Saade, ts.
- Taftâzânî, Saaduddîn. *et-Telvih*. 6 Cilt. Mısır: Matbaatu Muhammed Ali Sabîh, 1957.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünenu't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir – Muhammed Fuad Abdülbâki. 5 Cilt. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi'l-Halebî, 1395/1975.
- Vikipedi: Özgür Ansiklopedi. “1939 Erzincan depremi - Vikipedi”. Erişim 15 Temmuz 2023. https://tr.wikipedia.org/wiki/1939_Erzincan_depremi
- Tarihte Bugün Türkiye ve Dünyadaki Olaylar. “Dikili İzmir Depremi - 22 Eylül 1939”. Erişim 15 Temmuz 2023. https://tarihtebugun.org/tarihtebugun/22/eylul/1939/dikili_izmir_depremi
- Yalçın, Hamdi. “Said Nursî'de Kötülük Problemi”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (2022), 128-148.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed. *el-Keşşâf*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1986.